

Megkésett riport egy játszótérről

Szinte hihetetlen: már 25 év telt el azóta, hogy kirobbant Temesváron az elfojtott keserűség, a düh, amely Ó-Románia és Erdély – különösen Székelyföld – városaiban, falvaiban forradalmi megmozdulásokba torkollott. Hogyne tudnám, hogy az okosok, az informáltak azóta is szajkózzák: puccs történt a hajdani fanarióták országában. Sokan tudjuk azonban, hogy ez a szenvtelen megállapítás nem méltó az események bonyolultságának és brutalitásának érzékeltetéséhez. Hadd fogalmazzak így: a forradalom kiszabadult tüzes paripáját több hetes vágta után a kommunista másodvonal ravasz istállósolgái előbb puccslasszóval próbálták elfogni, majd miután ez nagy nehezen sikerült, cirkuszi kockacukorral visszacsalogatták a régi karámba. Rövidesen előkerült a liberális kantár, majd a nyereg, amelybe külföldi-belföldi tohonya pénzeszsákok ülhetek a komprádor lovászfíúk segítségével. A paraszat nyelt jószág így nem sokáig cikázott ide-oda, a betörés után pegazus szárnyai leszáradtak, és jöttek ismét a meddő, ökörszekér-lassú hétköznapiak.

Néhány hétig azonban gyönyörű és feledhetetlen volt a forradalom pegazusának szárnyalása bennünk és fölöttünk. Ahogy az lenni szokott máshol is, az idegenből távirányított politikusok és a settenkedő titokszolgák a világtól mesterségesen elzárt, jótétlelkű vagy eb-ura-fakó erdélyiek tekintélyes részét megvezetgették szélkakas ígéreteikkel. A média sisere hada is őket támogatta. A többség későn kapott észbe, hogy a közösség nevében magának nyüzsög, fészkelődik, szervezeti magát az a komprádor burzsoá és értelmiségi típus, amely a politikailag korrekt varázspálcájával kezében bagóért árusítja ki megbízóinak, támogatóinak Európa eme áldatlan térségét. Azok, akiket meg rágott belülről a kétség, még a tetejében restellték is kifejtett szkepszisüket, az eszköznélküliség sztoicizmusát, a reményre való képtelenségüket, a tehetetlenség lélekölő cinizmusát. Egy év sem telt el, és 89 pegazusának újból kiültek az oldalbordái, és mielőtt végleg kiadta volna a lelkét, még láthattuk, amint – az istálló hátsó fertályán megkötözve – silány import takarmányt eszeget, fáradtan legyezgetve farkával a körötte dongó szakértő böglyöket.

S. KIRÁLY BÉLA (1957) író, politológus. Sóváradon született.

Hogy mikor jött el a kijózanodás órája? Amikor vége lett a testi küzdelmeknek. Vermérsékletük, tapasztalatuk, élethelyzetük és szerzett sebeik – nyolc napon innen vagy azon is túl – előbb-utóbb mindenkit ráébresztettek arra, hogy hamis és erőltetett a másnapos ének. A fonálgombolyag nélkül belépő vakmerő csíki Tézeusz eltévedt a médialabirintusban, a dezinformáció bűvös, divatosra nyírt angolkertjében, ráadásul hátulról öklelte fel a hazugság otromba bikája. Gyerekeinek szabadságszomjas lelke ekkorra már messze járt, túl az üveghegyen, és nem volt fülük meghallani szüleik, az áldozati generáció dühös vagy reményvesztett hörgését. Az öregek káromkodását vagy elfojtott sírását elnyomta az amerikai rap zene; fiaik álmodt és pénzt kergettek, machettával vágták másoknak a bozótot az élet Amazonas-öserdejében. Lányaik merészebbjei közben önfeledten táncolták a lambadát a sóvárgó és rafinált nyugati szemek előtt London, Párizs, München neonfényes söntéseiben. Amíg kapkodtuk a fejünket – a csatornaváltásokat szabadságnak érezve –, elharsant a jelszó: Világ befektetői, kinyíltak a galambdúcos székelő kapuk, szabad az első és a hátsó udvar, továbbá a porta mögötti erdő medvéstől, a mező pipacsostól, aztán a kaszáló, a szántó: lehet vinni mindent, úgy ahogy az Alföldön elkezdődtek hónapokkal korábban! A holtfáradtan távozó, kimustrált házigazda után fürge gyíkleső villák néztek farkasszemet az anyafölddel. A rend- és rongyrazó segédek kezében olyan éberek voltak ezek a veszélyes földműves szerszámok, mint nagymama szeme a hálószoba sötétjében az első – késő délután felhajtott – ajándékba kapott pesti kávéból. Egy kincs maradt még a részvétlen részvényes jelenben: a Duna TV!

Különös és jelképes eseménynek voltam szemtanúja 1989 karácsonyát követő napon a szülőfalum közelében, egy székelőföldi kisvárosban. A közösség iránt elkötelezett emberek a kora délutáni órákban gyűltek össze az alsó város központjában, a Medve-szálló környékén, hogy új vezetőséget, Ideiglenes Tanácsot válasszanak az elkergetettek-elmanekültek helyébe, nem várva semmilyen „felső utasításra”. Lépní kellett, méghozzá nagyot, mert december közepe óta csak halmozódtak a megoldatlan közösségi ügyek. Váratlanul oly nagyra nőtt a választani óhajtó tömeg, hogy a fele sem fért be a Néptanács dísztermébe. Valaki javasolta, hogy a tágas és közeli Petőfi-negyed tömbházai közötti játszótér lenne alkalmas a ceremónia lebonyolítására, ott biztosan mindenki elér. Ellenvetés nélkül, szinte szótlánul indultunk el a homokozó irányába. Én is köztük voltam, hisz épp aznap délelőtt érkeztünk haza a nagyszülőkhöz igen körülményes utazás után Háromszék fővárosából, Sepsiszentgyörgyről...

Abban a hetvenezer lakosú városban tanítottam már hét éve, és ott ért utol a nagy földindulás is. Az első nap még vér nélküli volt a hatalomátvétel, bár néhány pofon elcsattant, és a tomporon rúgások sem szenvedtek hiányt. A hatalmas, téglalap alakú főtér csordultig telt tüntetőkkel, akik öklüket rázták a kétemeletes párház felé, és provokálták az oda vezényelt kiskatonákat. A Tamási Áron Színház közismert színésze – aki Illyés Gyula *Fáklyalángjában* alakított kiválót

– egy gépkocsi tetejéről kézi hangosító segítségével adta elő sztentori hangján a tömeg alkalmi követeléseit. Miután nagy nehezen sikerült kiszabadítanom magam az Olt és gyár felől a főtér felé hömpölygő tömegből, a közeli munkahelyemre, a Székely Mikó Kollégiumba szaladtam be, hogy jobban lássak. A patinás kollégium második emeletére érve a főtérre néző ablakok mögötti egyik tanteremben az izgatottan cigarettázó román igazgatóhelyettesbe botlottam, aki az egyik iskolaszolga társaságában leste a számára kedvezőtlen irányba haladó fejleményeket.

Deres – hogy magyarított vezetéknevén említsem – nem volt rossz kolléga, de ő is kiszolgált a helybeli szekuritáté bojár mentalitású főnökét. Mégis szívesebben ücsörögtem alkalmi társaságában, kényszeredetten diskurálva a román futballbajnokság legújabb fejleményeiről, mint a magyar igazgatóéban. Hátizsák – ahogy a diákok gúnyolták – hiába volt közel két méter magas tűzlétra, tipikus betoji alak volt; orrhagon trombitálta, amikor az egyetemről idehelyezve bemutatkoztam neki: nem érdekli, hogy filozófiát végeztem, vegyem tudomásul, hogy itt elsősorban aktivista leszek! Nekem kell a segédszemélyzetnek elmagyaráznom a pártkongresszusok rejtett mondanivalóját. A jövő hétre – pötytyintette el, mielőtt elbocsájtott volna az igazgatói szentély vörös szőnyegéről – tüntessem el a szakállam. (Ez volt az egyetlen ékszerem.) Rá se hederített érvemre, miszerint Marxnak és Engelsnek is volt étékfogó az álla alatt, ráadásul dúsabban virított mindkettőé, mint az enyém. Ami segédjét, Derest illeti, minden áldott iskolai év elején szólt a fizika szakos órarendkészítő kollégáknak, hogy pénteken 10 és 12 között nem vállal órákat. Akkor ment ugyanis jelteni a gimnázium heti eseményeit. (Sokáig törtem a fejem 89 után: vajon miért nem próbált engem is informátorként beszervezni, ahogy azt az említett kollégámmal tette? Bizonyára megrögzött könyvmolynak vagy még kölyöknek tartott engem az efféle tevékenységhez. Milyen telhetetlen az ember! Minden hónap elején mélyet lélegeztem, hogy eddig békén hagytak, a változás után pedig néha csalódottan emeltem le egy újabb könyvet a polcomról, belátva hogy csak belső eseményektől színesek a mindennapjaim. Hoppon maradtam a forradalom után is, és tengethetem napjaimat, mint a pártában maradt vénleány a falunkban, akit Picusnak gúnyoltak a tekézéshez összeverődő mokánylelkű hegyvidéki legények. Hajlamos voltam elfeledkezni a cáfolhatatlan tényről, hogy nálunk a kék ég az összevert testek visszfénye volt.

Nem időztem sokáig Deres társaságában, rohantam vissza az óriási hangereővel jelszavakat skandáló tömegbe; ugyanis a 48-as honvédek emlékére állított szobor környékén megpillantottam azokat, akik miatt pásztáztam tekintetemmel a tömeget: a Don-kanyar vendéglőben időnként összeverődő vitapartnereim kis csoportját. Ők nyugati irányból érkeztek a főtér feletti városrészből, éppen a régi tiszti kaszinó épülete felől közeledtek. Ebben a patinás épületben – amely most a városi könyvtárnak ad helyet – jelentette ki annak idején Gábor Áron, hogy: „Lesz ágyú!” A főtérre néző emléktábláját, rajta a spártai szöveggel a legsötétebb években sem merték leverni.

Megörültek ők is nekem, amikor áthámoztam magam a szitkozódó tömegen, bár most sem úsztam meg a szokásos ugratást – „Nahát, képes voltál elszakadni Platóntól?!“ Köztük forgolódva, velük évődve, egymást buzdítva nyomultunk mi is a többiek után a pártszékház irányába, amikor váratlanul felharsant a hír: a „Kárpátok tölgye“ kereket oldott Bukarestből. Erre az előttünk haladók többsége betört az épületbe, ám csalódottan tapasztalták, hogy a tomboló eufóriát kihasználva a megyei pártvezetők is eliszkoltak a hátsó udvaron keresztül, bizonyára Brassó felé. A katonaság is meglepő gyorsasággal szívódott fel a külvárosi tömbházak közé, mi pedig be kellett hogy érjünk egy kisebb máglyarakással – egy szimbolikus disznóperzseléssel –, amelynek tüzét az ablakon kidobált Ceaușescu-könyvekkel és pártzászlókkal tápláltuk.

Szent karácsony éjjelén azonban az ördög alaposan próbára tett minket. Jóval éjfél után, minden átmenet nélkül a városszéli kaszánya irányából szünni nem akaró fegyverpropagás verte fel tömbházaink csendjét. A géppuskák tüzelését világító lövedékek tették színesebbé. Lucifer fényszórói repestek a vaksötétben az Olt folyón túli fenyves környékén. Kik lehetnek, és mi okból? – tanakodtunk a lépcsőházak bejárata elé csődülve. Hamar előkerültek a balták, a fokosok a pincéből, és megszerveztük a lépcsőház bejáratának őrségét. Némelyikünk meg is kapta asszonyától a fejmosást: „Tedd vissza a helyére a fejszét, és ne politizálj, mert abból megint csak baj lesz!”

Riadalmat és fejtörést okozott nekünk a kislányom, Orsolya viselkedése is, aki éppen hároméves és három hónapos volt. A közeli géppuska zajától felriadva előbb a gyerekszobába támolyogtam, ahol hétéves kislányom hánykolódott ugyan, de még nem ébredt fel; a lányom viszont eltűnt a kiságyából. Szaladtam a konyhába, de se ott, sem az előszobában nem találtam. A nappalink félig nyitott ajtaját kitarva végül a sötétben leltem rá: mezítláb, pizsamában dideregve, összekucorodva lapított a karácsonyfa mögötti sarokban. Kérlelésemre azt nyöszörögte, hogy ideszaladt, mert nem akarta, hogy a rossz bácsik meglőjék! Azt hitte, hogy a karácsonyfa meg az angyalka megvédi őt mindentől. Miért nem hozzánk, a szüleikhez szaladt védelemért, amikor felismerte a fura, életében először hallott zaj veszélyét?!

„– Mit mondjak el mindezekből itthon, hogy szüleink ne aggódjanak jobban a kelleténél miattunk, amikor majd januárban visszamegyünk?” Így morfondíroztam, miután karácsony után néhány nappal lekászálódottunk a távolsági járatról, és elindultunk a kisváros főterén át toronyiránt a nagyszülők háza felé. Libasorban haladtunk a havas járdán, elöl én, a bűnnehéz bőröndökkel, mögöttem a lányom, majd a fiam; a feleségem zárta hátul a különítményt. A második utcafordulónál már messziről szúrta a szemem a helyiek által Zöld Békának becézet becsületsüllyesztő oldalára kitűzött falragasz virító, öles betűivel: „Magyarok! Szovátai lakosok! December 28-án, du. 16 órakor a volt Néptanács dísztermében megválasztjuk városunk új vezetőségét! Jöjjen el mindenki! Sorsunk

a mi kezünkbe került!” Otthon az ebéd előtt és alatt többnyire csak bólogtam, mint az eperfa lombja, majd kurta szavak kíséretében siettem a választásra...

A helyszínváltás javaslata után a néptanács terméből kilépve, ismerős arcokkal tűzdelt – ezúttal jóval kisebb – tömegben lépkedtem a játszótér felé. Közben megsuhintott egy láthatatlan korbács: hiába vagyok itthon, hiába vagyok most velük, nekem itt nem lehet szavam, hiszen régóta máshol élek. Váratlanul, úgy vakáció tájt fel-felbukkanó, majd eltűnő fura lény lehetek számukra, amolyan lebegő értelmiségi, egy meg-megnyikkanó narodnyik vagy – Tamási után szabadon –: egy hullámozó vőlegény.

Amint megérkeztünk, hirtelen soha nem érzett gyönyör röpített fel, és szinte golgotai magasságban lebegtem a meghatottságtól. Én, aki képtelen voltam sírni bálványozott nagyapám temetésén, és időnként azzal vádoltam magam, hogy száraz vagyok, mint egy pohár szürkebarát, most nem győztem törölgetni a szemem! Évek óta tanítom az athéni közvetlen demokrácia működését, és most megértem azt, hogy egy valódi agorán lehetek – még akkor is, ha behavazott és székely. Annyira vágytam egy nagy, konkrét közösség sorsalakító sodrásába kerülni, és íme, megadta nekem a Sors, a kegyes Fennvaló ezt az élményt!

Amit a pillanat egyik kezével ad, a másikkal már el is veszi. Mivel elsőként érttem a játszótér szélére, ami eddig természetes volt számomra, most transzcendens jelentéssel töltődött fel. Jól ismertem ezt a helyet: nyaranta, amikor haza jöttünk a nagyszülőkhöz, itt hintáztattam a gyerekeimet. Most, amikor felidézem a történeteket, már nem emlékszem minden csábos játszótéri tárgyra, de rémlík, hogy volt ott vagy négy elkülönített homokozó, öt-hat hinta, deszka csacsi és néhány rugóra szerelt alkalmatosság. Ennyiből állt össze szerves egésszé a játszótér békés világa. Nem volt ott posztmodern gyereklélek-szerkentyű sem unokát kísérő nagymama-herkentyű, mint manapság a nagyvárosokban. Az Éden közepén egy irdatlan nagy csúszda pöffeszkedett, mint egy zsémbes öreg király egy rövid csattanós székely népmesében. Hegesztői mestermunka volt, és olyan nagy, hogy tetején három férfi is rophatta volna a csúrdöngölőt mindhalálíg, ha a város híres muzsikusa – az én apósom – húzta volna nekik a talp alá valót varázsos hangú hegedűjével. Amíg így képzelődtem, már fent is volt két atyafi a botcsinálta emelvényen, és helyet szorítottak maguk mellett egy áramvonalas, szerepre éhes konferáló nőnek, aki már pusztán jelenlétével is piszkálgatta az értelem, érzelem és akarat triumvirátusával érkező tömeg némely alkotóelemének borgózós tudatalattiját.

Ahogy elnéztem sorstársaimat a jelöltek rátermettségét komolyan mérlegető tekintetükkel, azon gondolkodtam, vajon megfordult-e még valakiben a helyzet abszurditása. Majd azért ettem magam, hogy miért látom ilyen görbe tükörben ezt a kivételes, egyszeri eseményt. Ennyire elidegenítettek, megrontottak a halmozott olvasmányaim, vagy a kívülről álló helyzetem miatt lettem ilyen fintorgó esztéta? Elemezgetésre nem sok idő maradt, mert közben a vezető testületbe javasolt egyének sorra másztak fel a csúszda tetejére, és araszolgattak le onnan a kényelmetlen és jeges vaslétrán. Hosszú vagy rövid, jól vagy rosszul

elmondott programbeszédeket, fogadkozásokat és nekibuzdulásokat hallhattunk. A rövid taps az elfogadást jelentette; ha valaki kifogást emelt, következhetett a kézfelemeléses szavazás. Ha jól emlékszem, végül három jelöltet szavaztak le, de gyorsan találtak helyettük másokat. A jelöltek lefele tartó útja igen lassú és óvatos volt, ketten le is fordultak volna a jeges hágcSORól, ha a kinyújtott karok nem fogják fel őket idejében.

Mennyivel gyorsabban érnénk a végére, ha a megválasztott lecsusszana a csúszda csatornáján! – örültem tovább a gondolatmalmomban. – Időt spórolnánk vele, és kockázatmentes volna, hiszen arasznyi hóba huppanna. Erre a lehetőségre láthatólag sem a szervezők, sem a jelöltek nem gondoltak. Nem jelképes dolog, hogy csak itt tudunk és ilyen körülmények között választani? Ébredező cinizmusommal és miatta érzett lelkifurdalásommal nem akartam másokat is terhelni, és csendben kifarolva a helyszínről hazamentem. A mai napig bánom: sose tudtam meg, miként ért véget a téli közösségépítés, amelyhez nem kellett sem szovjet parancs, sem amerikai tréning.

A kettősség – a túlcSORduló lelkesedésem, majd a szivárgó iróniám – azonban otthon sem hagyott nyugton. A fáradtságra fogtam mindent, amikor este idő előtt elbúcsúztam a családtól. Hiába próbáltam, nem ment az elalvás előtti olvasás, hát lekapcsoltam az éjjeli lámpát. Sokáig feküdtem felváltva csukott és nyitott szemmel. Aztán éjjél után egy szökésben levő rab mozdulataival szálltam le az ágyról, és az utcai lámpa halvány fényének kékéjében – amelyet felerősített a tiszta hó ragyogása – óvatosan magamra húztam az este előkészített ruháimat. Precíz mozdulatokkal, mintha az életem függne tőlük, nyitottam ki a hálózobaaajtót, nehogy felébresszem holtfáradt feleségemet. Lábujjhegyen osontam el a gyerekek, majd a nagyszülők szobája előtt, és egy tolvaj óvatosságával és ügyességével nyitottam ki az előszobaaajtót. A falióra hangos ketyegése fenyegetően visszhangozta szívem dobbanásait: mit-ke-re-sel i-de-ha-za?

Kint az utcán fújtam ki magam. Tele tüdővel és lassú léptekkel indultam vissza a játszótérre, amelynek megigézett szerelmese lettem. A földön túli csendet csak a hó ritmikus ropogása törte meg. Nyugati irányból érkeztem a választás volt helyszínére, és amint felértem a csúszda tetejére, kelet felé fordultam; abba az irányba, ahol a sápadt és gyér városi fények mögött a Mezőhavas csúcsát sejtettem. A sarló alakú holdnak és a foszforeszkáló csillagoknak adtam végül elő, amit délután szerettem volna a sorstársaimnak elmondani. Ha a dédnagyapám hallotta volna beszédemet, biztosan büszke lett volna rám. Róla mesélték gúnyolódva anyai ágú felmenőim, hogy Vencel kántor kaszálás vagy bokorirtás idején a bekecshegyi falu határában valahányszor egy nagyobb dombra ért, mindig beszédet tartott a környező fáknak vagy a feleselő patakoknak. Volt úgy, hogy énekelt, vagy nagyokat kurjongatott, ha néhanap kiért a hegytetőre. „Megint rájött Vencelre...” – állt meg a villa egy minutára a szénaszárítók kerges kezében. Nem ismerhettem őt, a különc elődöt, elhagyta a visszhangos világot, mielőtt még engem meghozott a gólya.

Beszédem végeztével előbb körbenéztem, aztán lecsúsztam a jeges csatornán. A havas földre érve hátradőltem, és angyal alakú hóképet készítettem magamról, amint azt gimis korunkban szoktuk csinálni a lányokkal együtt. Egy kiadós decemberi havazás után Enci nevetett a lehangosabban, amikor széttárt karját, lábát arasznyira nyomtam Jézuska kiszakadt dunyhájának pelyheibe: „Feküdt a hóban. / Szeressem, mondta. / Nagyon kívántam, / szerettem volna. / De hát a hóban? / A hóban?!...

Most a holdfényes játszótéren alig tudtam kivenni porhüvelyem körvonalait. Tegnap délután tükörsimára taposták a terepet a topogó választók, és utána nem hullott annyi hó, hogy befedje a világot jelentő játszótérrel. Várakozva ültem tovább a földön, farkasszemet néztem a Holddal, a székely zászló egyik jelképével, és már-már transzban vártam az új, a megváltó hajnalt...

– Ez is cselekvés – mormoltam végül feltápáskodva. – Mindenki úgy veszi ki részét a forradalomból, ahogy tudja, ha már olyan kificamodott ötletei támadtak, mint nekem a tegnap délután.

Majd türelmem fogytán, vállat vonva, kifele indultam ebből a szögletes, mágikus térből, ahová felnőtt létemre egy kis időre még visszakíváncoltam. Énem egy része azonban itt maradt, s csodálkozó gyermekszemmel, a hóban tovább üldögélve jól megnéztem távolodó magam, miközben a számból kiáramló pára glóriát vont fedetlen fejem fölé. Ő, az idegen közben egyre csak zsugorodott, ahogy baktatott a tömbházak között kitaposott úton.

– Ez lenne a mi perspektívánk?! – kiáltottam az ököl nagyságú idegen után. – Csörtetünk kifelé a játszótérrel, és zsugorodunk szenvtelen, mindent megértő-elfogadó felnőtté, mígnem akkorák leszünk, mint ott az a „!” Hajrá forradalom!

